

А сада... донесите ми хоризонт!

капетан Џек Спероу („Пирати са Кариба“)

Крадемо од богатих и дајемо сиромашним – а то смо ми!

Лане („Три палме за две битанге и рибицу“)

Трагом романтичне комедије и безбрижног детињства

Пиратска тематика одувек је заузимала централно место у класичном филму и литератури („Петар Пан“, „Острво с благом“, „Мали Пират“), а да се времена нису битно променила, довољно је завирити у најближу продавницу играчака. Повези, мараме, мачеви, костими, па бродови, заставе, кубуре и сличан асортиман о каквом смо ми као деца могли само да сањамо, не само да преплављује рафове дечијих робних кућа, него истовремено тамо представља и најпродаванију робу. Свакако да одговорност за то добрим делом сноси Дизнијев мегапројекат „Пирати са Кариба“, где је ексцентрични Џони Деп са својом улогом брилијантно-суманутог капетана Џека Врпца (Jack Sparrow) званично ступио у холивудски мејнстрим, али овај изузетно популарни серијал не представља ништа друго него савремени, еклектички колаж

свега онога

што се уобичајено могло наћи у било ком „гусарском филму“ – вратоломна мачевања праћена вицкастим дијалозима, закопана блага чувана древним клетвама, неизбежна краљевска морнарица која увек на овај или онај начин представља негативце, као и читав низ поморских легенди, митова и прича о изгубљеним острвима, уклетим мореузима и морским чудовиштима. Једном речју, сви воле пирате. Воле о њима да читају, воле да их гледају на телевизији и у биоскопима, воле и да се пресвлаче у њих о маскенбалима и карневалима.

Истовремено, велике нације које то себи могу да приуште, утркују се у продукцији научних емисија које бацају „објективно светло“ на „романтичне легенде“ о „златном добу

пиратерије“, истичући да су њихови протагонисти углавном били прљава, пијана и неписмена стока, без трунке оних аристократских манира за столом и беспрекорног моралног интегритета каквим их многи замишљају (уосталом, део успеха „Пирата са Кариба“ и лежи у томе што богато експлоатишу ову „објективну слику“), али опет не пропуштају да глорификују, свако свога националног хероја који је, добивши за то полулегално одобрење власти, под приватном заставом служио круни и отаџбини. Франсис Дрејк, Хенри Морган и Црнобради, само су нека од имена која су обележила борбу Енглеске за потискивање шпанске и француске конкуренције у карибском региону, да би тако ударили темеље традицији којој ће управо „црвени мундири“ постати уобичајени антагонисти. Бити пиратом, била ја и остала ствар романтична, симпатична и гламурозна у најбољем холивудском смислу.

Одметници са техно-маргине

Али колико год „романтично“ било пиратство некада, институције савременог друштва, чим се окрену од своје насмејане деце са повезом на оку и пластичном сабљом у једној, а куком од офингера у другој руци, почињу озбиљно да се мрште при помену речи „пиратерија“. Будући да је поморско разбојништво углавном било у дефанзиви крајем XX века, овај појам почео је да означава један сасвим нови облик *технолошког* криминала. „Пирати“ су, наиме, отворену плаву пучину заменили за мемљиве подруме и плавичасти компјутерски екран, где у илегалним погонима „тонама“ умножавају баснословно вредну „интелектуалну својину“ – музику, филмове и, што је свакако најважније, компјутерски софтвер. Ова технолошка пиратерија вратила је на велика врата на сцену стару марксистичку проблематику „вишка вредности“, поставивши грађанима планете једноставно питање – зашто парче технологије које у производњи вреди 10 центи у продавници вреди сто, петсто, понекад чак и више хиљада долара?

И одједном су се сви уозбиљили, јер су нови пирати ударили на исто место где су ударали и стари – а то је место које једино боли – у ковчежић са златом. Холивудски продуценти и рок звезде који масно зарађују на кокетирању са бунтовничким духом старих „одметника од међународне правде“ нису тако наклоњени овим новим одметницима, који више него ико доприносе ширењу масовне, глобалне културе, померању граница културолошког дискурса и, што је најважније, доступности „технике народу“. Чак је и Емир Кустурица, велики љубитељ како бунтовника и одметника (којима је посветио своју песму *Човек са потернице*), тако и социјалистичких принципа и борбе против корпоративизације и холивудизације свемира, чак је и он у више наврата иступао против пиратерије, која осетно подрива и његове властите приходе.

Али да се вратимо на марксистичку парадигму – није ли техно-пират данашњице херој Светске револуције и пионир борбе за једнакост и прогрес човечанства? Шта њега разликује од пустоловних морских вукова златних XVII и XVIII века? И једни и други представљају људе са самог дна друштвене лествице, којима је било местом рођења, било друштвеном припадношћу онемогућено да се „попну на врх“, који пљачкају „златне конвоје“ преко којих најбогатији и најмоћнији људи планете постају још богатији и још моћнији, повећавајући јаз неједнакости. Као што је „обичан свет“ куповао крадене и шверцоване зачине, тканине и драгоцености по црним берзама Тортуге или Порт Ројала, тако је аналогна роба са „трпезе имућних“ доступна и данас испод тезги и из картонских кутија, чим се скрене са главне улице светских метропола. На страну питање вредности уметничког дела које се за бескрајно мале новце може бескрајно умножавати – што је једно од темељних питања Теорије уметности XX и XXI века – остаје чињеница да је огроман проценат компјутерских технологија у употреби у Другом и Трећем свету – пиратски. Србија, Русија или Кина управо пиратима и шверцерима, далеко више него крупним корпорацијама могу захвалити што су у време највеће беде компјутери ушли у велики број домаћинстава који их иначе не би могао приуштити.

Узми шта стигнеш – не враћај ништа!

У ствари, то је иста прича као и са хајдуцима. Можете понављати колико хоћете да су хајдуци били „обичне битанге, разбојници и крвници“ који „нису бирали своје мете“, али остаје једноставна чињеница: они који су по балканским друмовима носили новац *углавном* су

били „Турци-изјелице“, док „сиротиња-раја“ *углавном*

није ни имала ништа вредно отимања. Од хајдука није могла изгубити ништа нарочито, док је од њих добијала мутан и нејасан, али задовољавајући осећај правде, поноса и достојанства. Технолошка пиратерија нема беле рукавице нити беспрекорне манире за столом, још мање је оптерећена било каквим идеалима да је то што они чине ствар некаквог „добра“ које превазилази лични, материјални „интерес“. Само по себи, нема ту ничег достојанственог, нити узвишеног. Али жртве глобалне технолошке пиратерије управо су глобални „Турци-изјелице“, неуништива Хидра мултикорпорација, потпомогнута свом могућом државном и међународном административном и полицијском машинеријом. Пиратерија омогућује сиромашном студенту архитектуре из сиромашне земље Трећег света да учи свој занат на програму од \$5000 који је платио за мање од \$5. Све оно што корпорације у својим промотивним и рекламним програмима *кажу*

да „дарују свету“, оне у ствари скупо наплаћују. Њихове производе свету „дарују“ углавном пирати, по „крајње приступачним и симболичним ценама“. Када би се начинила непристрасна анкета међу крајњим потрошачима, велико је питање за кога би се од ова два екстрема рекло да се бави „пљачком“.

Међутим, ако је прича о технолошкој пиратерији унеколико и натегнута, будући да је појам „вредности“ битно различит у контексту шпанске златне галије и лиценцираног издања „Мајкрософтовог Уреда“, једна друга група пирата ставила је глобални културни естаблишмент на муке током последњих годину дана. У питању су све дрскији, све боље наоружани и све озбиљније организовани сомалијски пирати. Дакле, истинске колеге Џека Спероуа и Вила Тарнера, које се – гле чуда – баве истим послом. И опет ће сви да потрче не би ли збуњеној јавности објаснили како „није то исто“, како код ових нових пирата нема ничег слободног, шармантног нити романтичног. И биће ту савим у праву. Проблем је само у томе што, ако ћемо ствари да гледамо из тог угла – ничег таквог није било ни код оних старих!

Први филм из серије „Пирата са Кариба“ обавештава нас тако да „за пирате нема милости“, они се предају преком суду који их води право на вешала, док их највећа светска морнарица истребљује без милости где год их затекне. Целом операцијом, како сазнајемо нешто касније, руководи озлоглашена Источноиндијска трговачка компанија, британски монополиста за прекоокеанску трговину, непосредни управник колонијалним поседима у Индији и свакако најмоћнија економска организација свога времена. Раднички покрети и покрети за ослобађање од колонијалних власти XIX и XX века прибавили су овој мрачној бирократско-експлоататорској машини заслужени ореол отимача, угњетача и изабљивача – али у време Џека Спероуа у питању је био само један обични „Вол-Март“, једна „Делта“ под покровитељством британске круне и светским океаном под ногама.

„Узми шта стигнеш – не враћај ништа“, пиратски је мото који је компанија Дизни прославила широм света. Може ли се љутити што су га, у неким деловима света, схватили превише озбиљно? Гвинејски залив, Аденски пролаз, полуострво Малака, све су то места где су некада цветале шаролике трговачке културе, која су била неизбежне станице поморских конвоја повезујућих Исток са Западом. Није да им је било лако и раније, али ове земље су у последње време листом сведене на просјачки штап неоимперијалистичком политиком експлоатације, која победа корпоративну заставу на „своје“ руднике, плантаже или нафтне бушотине, које затим брижљиво оградају електричном оградом, док становништво тог истог краја, ако је вољно, може радити у „знојоницама“ (*sweatshops*) дванаест сати дневно од дванаесте године живота, може се бацити на неки бесмислени рат око коске коју им баца глобална економска олигархија, или – одати се пиратству. Типичан пример такве једне земље је Сомалија. Пре нешто више од десет година, САД су се тамо заплеле у веома крваву и неуспешну интервенцију, након чега „на дугом штапу“ ову земљу држе у стању непрекидног и веома дословног „рата свих против свих“, док осиромашено и унижено становништво са својих пустих обала само може да гледа како мимо њих плове све већи и већи тзв. „супертанкери“, који само што не тону под робом коју Исток производи да би је Запад

трошио.

„Уклети пирати плове овим водама“

Аденски залив се тако трансформисао у Карипско море XXI века, одавши се веома уносном послу пиратерије. Сомалијски пирати, људи без моралних назора, части или самилости, људи чија је животна алтернатива вероватно била да погину у верском или грађанском рату, евентуално да умру бавећи се ропским радом, или просто од глади, ти људи су се латили отимања „златних галија“ данашњице. И не само то, него им то, из године у годину, све боље и боље полази за руком. Број њихових акција вртоглаво расте, морнарице глобалних сила, које се саме често међусобно гледају преко нишана, здруженим снагама чешљају околним морима, а саме отмице постају све спектакуларније и невероватније, полако се премештајући из новинских чланака у легенду. Тако је недељама као талац држан украјински брод крцат најсавременијим оружјем, светске организације су посредовале у ослобађању путника и посаде луксузне француске јахте, читави *танкери* су нестајали да би се појавили са истим теретом на другом месту, друге боје и са другим дигиталним ознакама. Читаве приобалне области Сомалије су одједном живнуле – 400.000 долара за ослобођење брода и посаде је ситница за једну мегакорпорацију, која се са таквим проблемом сусретне можда једном у пар година – али је то читава *економија* за градове који живе и преживљавају захваљујући овој „накнадној прерасподели средстава“.

Међународна јавност, међутим, није нимало одушевљена. Комитети заседају у Уједињеним нацијама, оглашавају се Нато и Европска унија, сви грме, прете, и шаљу нове и нове бродове. „За пирате нема милости“, обавештава нас штампа, они се елиминишу свим расположивим средствима и уништавају чим се спазе, не обраћајући пажњу ни на људска права, а понајмање на демаркационе линије (УН су званично допустиле ратним морнарицама у области да у потери нарушавају територијалне воде Сомалије, која и тако не би могла прстом да мрдне да то спречи). Како и не би – попут Дизнијевих, и ови „прави“ пирати немилосрдно ударају „међународну заједницу“ по њеној Ахиловој пети –буђелару. Јер друштво које се богати на процентима, није спремно да игнорише проценте који се „губе у транспорту“ кроз Малајски или Аденски пролаз. Глобално друштво које се не занима превише за судбине хиљада које живе по обалама ових морских магистрала, изузетно је забринуто за животе и безбедност својих морнара и путника. А западне земље које су вековима гомилале планине од злата пљачком, огњем и мачем, било да је реч о Викинзима или Млещима, Конквистадорима или Легији Странаца, свакако нису спремне да своје богатство деле са онима који данас имају довољно храбрости и дрчности, или довољно беде и очајања, да се окушају у истим методама стицања.

И док се деца Првог света играју гусара, деца трећег света им чисте оружје и тако, вероватно, стављају у својим домовима храну на сто. Наравно да је неправедно, наравно да је лицемерно и наравно да нико ту ништа и не може да уради. Корпорације ће ратовати са пиратима до истребљења, а време ће показати не само ко ће изаћи као победник, него и кога ће историја жигосати као стварног злочинца, а кога као слободног одметника који се бори за властито место под сунцем. Источноиндијска компанија је већ отишла у историју, а Пирати са Кариба у легенду. Лицемерје на које, међутим, *треба* обратити пажњу, јесте начин на који западна културна јавност слави лик гусара/одметника/хајдука у борби за слободу и равноправност, а хладно слеже раменима када њихови савремени потомци падају погођени снајпером. Зашто се не снимају филмови о сомалијским пиратима? Не би били ништа мање узбудљиви од „Пирата са Кариба“, будући да ове данашње гусаре по мору вијају фрегате и носачи авиона, хеликоптери, радари и сателити, па се они опет провлаче и дрско отимају брод за бродом, смејући се у брк онима који су се толико надмоћно уздигли изнад њихове земље која више не постоји, и њиховог народа кога више нема. Ако то није романтично, онда је Холивуд изгубио свој осећај за романтику. Или га ипак никада није ни имао, већ су све то био само новац – „проклето Кортезово злато, од кога људи хоће само још више да једу и пију, а да им се глад и жеђ никада не утољују“?

У Београду, 17. априла 2009. год.